

İÇİNDEKİLER

Serserinin Hayali	9
Köleliğin Vırıltısı	15
Telgrafın Şarkısı	24
Yeni Bir Gün mü Doğuyor?	34
Ânın Gücü	49
Anlatının Müziği	58
Bozkırın Şarkısından Balaban Kuşunun Şarkısına	68
Askerin Gözleri	79
Başsız ve de Sonsuz	92

Serserinin Hayali

1886 tarihli *Hayaller*, o yıl genç Anton Çehov'un, küçük gazeteler için sadece eğlencelik şeyler yazan birisi olmaktan çıkıp, birkaç imtiyazlı okuyucunun desteğiyle gerçek bir yazar olduğunu fark etmesini sağlayan öykülerden birisidir.

Yine de ilk bakışta oldukça sıradan bir öyküdür bu. Üç adam bir yolda yürümektedir. Nereden başladıklarını bilmezler. Ve öykü adamlar varacakları yere ulaşmadan sona erer. Öyküde dişe dokunur tek olay bir duraklamadır. Görünen o ki yürüyüşleri her nevi yer değişikliğini yadsımaktadır. Önlerinde uzanan, bata çıka ilerledikleri çamurlu yol, geride bıraktıkları yoldan farksızdır. Ve etraflarında tüm görüşleri kapatan beyaz bir duvar ören sis, sonsuzca aynı şekilde devam eden bir boşlukta hareketsizce dolanma hissini kuvvetlendirir.

Yürüyüşlerinin bir sebebi vardır elbette ve bu sebep bize tüm hikâyeyi özetlemesi muhtemel henüz ilk cümlede verilir. Taşra hayatına özgü sıradan bir olay söz konusudur: İki jandarma bir serseriye kasabaya götürmektedir. İki jandarma, nüktedan bir anlatıcının üslubuyla hemen betimlenir: Biri tık-

naz ve kısa bacaklı, diğeri sırk gibi uzun ve zayıftır. Ancak işler sarpa sarmaya ve bu sıradan öykünün pürüzsüz yüzeyi üçüncü adamın, adını hatırlayamayan ve bir serseriden başka her şeye benzeyen bu serserinin kişiliğiyle beraber derinleşmeye başlar.

Bu çifte muammayı çözmek, yani neden adını hatırlamadığını ve neden karakteriyle bu kadar az benzerlik taşıdığını bulmak, bu yürüyüşün tekdüzeliğini kıran yeni bir anlatının konusu olacaktır. Ptaha adındaki kısa boylu adam sorgulamaya başlar. Adsız serseri kendi kendine konuşuyormuş gibi yavaş ve hülyalı bir şekilde cevap verir ve bu çifte muammanın anah-tarını sunar: öncelikle, görünüşü. Köylü bir hizmetçinin oğlu olarak dünyaya gelmiştir ama annesi soylu bir evde hizmetçilik yapmış ve onu Tanrı sevgisiyle, edeple ve terbiyeyle yetiştir-miştir. Ve eğer görünüşü bir köylüye benzemiyorsa, nedeni ba-basının bir bey olmasıdır kuşkusuz: Dindar annesi, beyin ya-kınlaşmalarına karşı koyamamıştır. Babası yeni bir eş buldu-ğunda ise işler çığırından çıkmıştır – bu durum, oğlunun her akşam beye götürdüğü kadehe yanlışlıkla arsenik döken din-dar annenin hatasını da açıklıyor belki de. Bu “hata” anne ve oğlunu sürgün cezasına göndermiş, oğul da bu sürgünden kaçmıştır. Adını “unutmasının” sebebi de budur. Adını bilme-si, hassas ruhunun kaldıramayacağı kaba haydutların arasında kürek cezasına mahkum edecektir onu ama adını unutmuş bir serseri olarak sadece Sibirya’ya sürülecektir.

Sohbet sırasında adsız serseri, modern kurmacanın tipik bir karakterine dönüşmüştür: yarı soylu, yarı köylü bir piç –

ama aynı zamanda ülkesinin yoğunlaştırılmış bir tarihidir; kölelerin ve efendilerin Lermontov'un ünlü bir şiirinde yaftalanan "yoz" ülkesinin,¹ hükümdarın yirmi yıl önce serfliği kaldırdığı ancak özgürlüğü gerçeğe dönüştürmediği, devasa sosyal uçurumların ve yozlaşmışlığın ülkesinin tarihidir bu karakter.

Anlatı, kurmaca içinde yeni bir kurmaca ortaya çıkarmak suretiyle, bu özgürlüğe içerik kazandırmaya adayacaktır kendini. Serserinin işi budur; gideceği yeri dönüştürmesi gerekir. Sürülenlerin toprağı olan Sibirya, serserinin sözleriyle, özgürlüğün topraklarına dönüşür. Toprağın uçsuz bucaksız olduğunu ve herkesin istediği kadar ekim, dikim ve yapı yapabildiğini; nehirlerin geniş ve gür aktığını, sarp kayalıklar ve asırlık köknar ağaçlarıyla korunduğunu; zevkine göre oltaıyla, ağla, vs. balık tutan herkes için sınırsız balık olduğunu anlatır.

Özgürlüğün bu bakir topraklarına yapılan çağrışımla, bölgedeki idari merkeze yapılan yolculuk öyküsü kesintiye uğrar ve jandarmalarla serseri arasındaki rol dağılımı ortadan kalkar. Hayal aynı zamanda bir gerçekliktir; bir durum, bir bedenin performansı ve zihinde canlandırdığı düşünce manzarası arasındaki uzlaşmadır. Serseri konuştuğu sürece özgür ülkesi de var olacaktır. İş emirlere uymak ve insanları hapsedmek olan jandarmalar da artık serserinin hayalini paylaşmaktadırlar; hiç bilmedikleri ama belki de imgesi uzak atalarından ya

¹ "Прощай, немытая Россия, Страна рабов, страна господ" (Elveda kölelerin ve efendilerin ülkesi, yoz Rusya).

da eski masallardan kendilerine intikal etmiş bir hayatın tasvirini yapmaktadırlar: Uçsuz bucaksız bozkırların, dolu dizgin nehirlerin ve koca köknar ağaçlarının olduğu özgür bir ülkede serbestçe dolaşan özgür bir adamın tasviridir bu.

Serserinin kurmacasının özgür ülke hayallerinde kaybolduğu bu noktada, yolculuğun anlamı ve rol dağılımı da silinmektedir. Hayalinin gerçekliği, jandarmaların sunduğu gerçeklikle çatışır. İçlerinden biri onu susturmak ve suçluyu yargılayacağı yere götüren yolculuğun sıradan hikâyesini yeniden kurarak kurmacanın parantezini kapatmak zorundadır. Bu rol uzun boylu ve zayıf olana düşer tabii. Birkaç kelimeyle özgürlük hayalperestini tamamlanması gereken yolculuğun gerçekliğine çeker ve kendi durumunun, yani kısa yolculuktan zaten nefessiz kalmış ve hayallerindeki Sibiryâ'ya ulaşmadan çok önce yorgunluktan ölecek hasta bir adam olduğunun farkına varmasını sağlar. Bu basit ihtarla birlikte özgür ülkenin imgeleri üçünün de aklından çıkar ama fikri çıkmaz. Ve serserinin zihni onu bekleyen yargılama sürecinin aşikâr imgeleriyle doluyken, jandarmalar savruk bir biçimde düşünmeye devam ederler: “Ancak Tanrı'nın yapabileceği şeyi, yani onları özgür ülkeden ayıran korkunç uzaklığı hiç olmazsa hayallerinde kucaklayabilmek için zihinlerini zorlarlar.”²

Tanrı'ya, inançsız Çehov'un düzyazısında atfedilenden daha fazla önem atfetmemek gerekir. *Tanrı bilir, kim olduğunu*

² Çehov, “Hayaller”, *Anton Çehov: Bütün Öyküler (1886)*, çev. Mehmet Özgül, Cem, s. 212. [Alıntılarda Çehov'un Türkçe çevirileri sayfa numaralarıyla kullanılmış ve bu çeviriler gerekli görülen yerlerde değiştirilmiştir. (ed.n.)]

Tanrı bilir, ne olduğunu Tanrı bilir – Çehov bu tabirleri eserlerinde sıkça kullanır ama tanrısal alimi mutlaklığın imtiyazını belirtmek için değil, hikâyedeki karakterlerin tanımlayabilecekleri ve anlayabilecekleri şeylerin sınırlarını belirtmek için. Serserinin sözü, iki sis duvarı arasında doğrudan hapse giden düz yolu oymuştur. Yolculuğun mekanını ve zamanını ikiye katlamış, masalsi başlangıcına ve hülyalı varış noktasına başka bir düzeye ait bir referans noktası yerleştirmiştir: özgürlük. Özgürlük, ölçemeyeceğimiz ama ölçmeye çalışmaktan da kendimizi alamayacağımız bir uzaklıkta/mesafede yer alır. Serseri, hayalindeki imgelerden sıyrılmış olsa bile, onu mahkum eden düzenin ta kendisine musallat olmuştur artık. “Eh, gitme zamanı geldi’, der jandarma, ‘dinlendik.”³ Ama duraklama sona ermemiştir. Yolculuğun tekdüze zamanına onarılamaz bir pürüz olarak kazanacaktır.

Belki de bu yüzden karakterleri gezintiye çıkarmış gibi görünen öykü, şimdi onları yolun ortasında bırakmaktadır. Öykü durakladığı için bir sonu vardır. Ama karakterler yolculuklarının sonuna ulaşamadıkları ve biz de serseriye ne olacağını bilmediğimiz için de sonu gelmez. Göreceğimiz üzere, Çehov öykülerinin değişmez bir özelliğidir bu. Burada, tutuklamadan gözaltı sürecine uzanan kısa bir yolculuğa değinir. Ama *Ariadna* ya da *Küçük Köpekli Kadın*’da bir aşk hikâyesi, *Taşralı* ya da *Üç Yıl*’da ise bütün bir hayat hikâyesi anlatır. *Hayaller* kısa öyküsünün ayrıcalığı, bu anlatım biçimini harekete geçiren gizli

³ A.g.y., s. 213.

gücü, yani zamanın muğlak bir şekilde başladığı hissini algılamamıza imkân tanımasındadır. Köleler ve efendiler çağı resmen kapanmıştır ve bununla birlikte köleliğin tekrar eden zamanının tekdüzeliği de. Özgürlük henüz gelmemiştir, ancak yeni zaman kendi fikrinin işaretini taşımaktadır ve bu fikir artık unutulamaz. Yazarın görevi, özgürlükle aramızdaki mesafeye dair yalan söylemeden ya da o mesafeye teslim olmadan, bizi o mesafenin ufkuna yerleştirmektir. Uzaktaki özgürlüğe kölelik zamanında bir çatlak açmaktır.